

MUZEUM FARMACIE JAGELONSKÉ UNIVERZITY V KRAKOVĚ

Kateřina Lhotová
Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové
kateřina.lhotova@uhk.cz

V rámci studentské stáže v polském Krakově jsme mimo výukových aktivit navštívili i několik muzeí. Jednalo se o Muzeum farmacie Jagelonské univerzity, expozici Svět smyslů také v prostorách Jagelonské univerzity a Muzeum městské infrastruktury. V prvním ze zmíněných muzeí byla klasická expozice, další dvě byla muzea s interaktivními prvky, v nichž si návštěvníci mohli vystavované exponáty vyzkoušet přímo v praxi.

Muzeum farmacie se nachází v centru Krakova ve Floriánské ulici (jedna z ulic, které ústí do náměstí). V několika patrech se zde postupně seznamujeme s historií farmacie od prvopočátků až po nedávnou minulost. Prohlídka muzea je realizována individuálně, skupina je doprovázena průvodcem, jeho funkci však plní informační karty nacházející se u vstupu do každé z místností. Návštěvník si tak může celé muzeum projít vlastním tempem s nesterjně dlouhými zastávkami v jednotlivých místnostech podle vlastního zájmu.

V muzeu jsem byla už podruhé a znovu na mě působilo svou zvláštní atmosférou a jako by mě přeneslo v čase zpátky. Zpočátku se mi nelíbilo, že jsem musela předčítat informativní karty v polštině kolegům z naší studijní skupiny, ale potom mě to začalo bavit a dokonce mi paní průvodkyně pochválila výslovnost ☺! Největší dojem na mě znovu udělala půda se sušenými rostlinkami a především dva sklepy s alchymistickým náčiním. Jen se mi nelíbilo, že jsme z důvodu exkurze jiné školy začínali až v prvním patře, postupně se v čase posouvali do přítomnosti a teprve v závěru se dostali do zmiňovaných alchymistických sklepů, tedy zpět do minulosti. Pro exkurzi se žáky by bylo určitě potřeba postupovat v čase v souladu s dějinami. Na druhou stranu se ale říká „to nejlepší na konec“, a to pro mě v tomto případě opravdu platilo.

Pro návštěvu muzea se žáky by bylo možné třídu např. rozdělit do skupinek, z nichž by se každá podle svého zájmu hlouběji zabývala některou z výstavních místností a podrobněji si všímala vystavených exponátů. Žáci by měli za úkol zpracovat pro spolužáky popis této místnosti, zaměřit se na nejzajímavější exponáty, případně doplnit informace o farmacii v dané době podle odborných zdrojů. Součástí by byla samozřejmě i fotodokumentace. Po prezentaci by mohla proběhnout diskuse, v níž by prezentující skupina odpovídala na dotazy spolužáků (kteří v prezentované části muzea samozřejmě také byli a jistě je zde něco zaujalo ☺). Třída by tak zmapovala dějiny farmacie, které by žáci mohli zpracovat do přehledné brožurky. Je jen otázkou, pro jakou skupinu žáků by takový úkol byl, a zda by byl v muzeu technicky realizovatelný, neboť rozpustit třídu volně po muzeu by asi byla holá utopie, dokonce asi i nebezpečný experiment, který by se průvodkyním asi nezamlouval.

Stručný popis muzea je uveden dále (volně převzato z internetových stránek Muzea farmacie <http://www.muzeumfarmacji.pl>).

Krakovské Muzeum farmacie vzniklo roku 1946. Jeho organizátorem a prvním ředitelem byl dr. Stanisław Proń, tehdejší právní rada a administrativní ředitel Obvodní farmaceutické komory v Krakově. Do konce 80. let se muzeum nacházelo v domě v ul. Basztowé 3, kde výstavní podmínky (několik nepříliš jasných pokojů) nebyly optimální. Podmínky se radikálně zlepšily, když byly sbírky muzea přeneseny do opraveného domu ve Floriánské ulici č. 25.

Stanisław Proń, zakladatel krakovského Muzea farmacie; Jedna z výstavních místností v dřívějším sídle; Současná expozice (fragment)

Tento dům, podobný řadě dalších v jeho sousedství, byl vybudován v 15. století. Potom byl několikrát přebudován, ale některé z jeho památkových prvků se zachovaly dodnes – například gotické klenuté sklepy, několik renesančních portálů, dva renesanční trámové stropy, jeden z nich s polychromií, nebo pečlivě zrestaurovaná freska z 19. století na stěnách jedné z místností 1. patra, představující v pastelových barvách stylizovanou zahradu.

Socha Hygiei, mýtické patronky farmacie, umístěné v kamenném, renesančním portálu; Fragment renesančního stropu s polychromií; Freska na stěně jedné z místností muzea

Stálá expozice Muzea farmacie je rozmístěna ve všech pěti podlažích, od sklepů počínaje, půdou konče – což má v případě sklepů a půdy i zásadní význam. "Pod lékárnou" - psal J. Lachs (*Dávné krakovské lékárnictví*) – býval sklep (*cellarium*), v němž byl přechováván materiál, který, umístěný v suchu nebo pod vlivem světla, podléhal zkáze a nekazil se ve vlhku a temnu – tedy vosk, olej atd. Vosk sloužil dlouhou dobu dávným lékárníkům nejen na výrobu mastí, ale také - a v některých dobách především – na výrobu svící, tedy tehdy základního zdroje světla.. Oproti tomu v sudech přechovávané víno sloužilo lékárníkům k přípravě léčivých vín. Například v důvěryhodné učebnici farmacie ze 16. století lze nalézt recepty na "víno, které prospívá srdečním chorobám", "víno proti nachlazení", "víno velmi užitečné v době morové nákazy" nebo "šafařnové víno rozveselující, které zbavuje zádumčivosti“.

Etikety na léčivá vína pocházející z krakovské lékárny Fortunata Gralewskiego; Dávný lékárnický sklep (fragment), v popředí sudy na víno

Ve druhém výstavním sklepe byly shromážděny předměty svázané s laboratorní prací dávného lékárnictví, jako jsou měděné destilační aparatury, retorty a alembiky, filtry, tyglíky, různé druhy lisů k vymačkávání šťáv a olejů, mlýnky a další předměty sloužící k dělení, rozpouštění a čištění léčivých substancí.

Laboratorní lis z 19. století; Měděné kotle s alembiky k destilaci, 17. – 18. století
Skleněné retorty a alembiky, 18. století

Ve výstavním sále v patře muzea byl shromážděn nábytek ze starých klášterních lékáren – například barokní komoda na léčivé rostliny, kromě toho symboly vlastní dávným lékárnám (např. symbol černochoů symbolizující v pozdním středověku a v době renesance moderní farmaceutické suroviny přivezené z exotických zemí) a také – na stěnách a u stropu zavěšené – želví krunýř, sušený krokodýl, had, piloun. Zbytek jsou prvky tradičního vybavení dávných lékáren často viděné na dávných rytinách a popsané v literatuře (např. v Shakespearově Romeu a Julii, ve scéně, kde Romeo přichází do lékárny, aby koupil jed).

Emblém lékárny "Pod Lvem" v Darłowie, 19. století; Fragmenty polychromie zachované na zásuvkách z klášterní lékárnické skříně, 18. století

Ve dvou místnostech prvního patra zasluhuje zvláštní pozornost empírový lékařenský nábytek, portréty prvních profesorů farmacie v krakovské Alma Mater s Janem Szasterem (1746-1793), Józefem Sawiczewskim (1762-1825) a Florianem Sawiczewskim (1797-1876) v čele, portréty seniorů Krakovského lékárnického grémia, dále (v druhém sále) lékařenský nábytek v neobarokním slohu a stylu Biedermeier, kolekce hmoždířů a lékárnických vah. Ve stejném patře je také malá místnost zasvěcená Ignaci Łukasiewiczowi (1822-1882) - farmaceutovi (farmacii studoval v Krakově a Vídni), který jako první na světě vydestiloval z nafty petrolej a který zkonstruoval (roku 1853) první petrolejovou lampu na světě. V této místnosti, kromě prototypu první petrolejové lampy, jsou ještě mj. domácí lékárníčka Łukasiewiczze s jeho vlastnoručně napsanými štítky, sekretář, ručně psaný lékárnický manuál a inventář lékárny v Brzostku, také sestavený rukou Łukasiewiczze.

Lékařenský nábytek ve stylu empír, pocházející z lékárny v Lesku 1. pol. 19. stol.; Neobarokní farmaceutická váha, 19. stol.; Domácí lékárníčka Ignace Łukasiewiczze, 19. stol.

Na schodišti, na stěnách podél schodů, je možné si prohlédnout portréty a významnější diplomy udělené polským farmaceutům místními i zahraničními univerzitami. V této kolekci zasluhuje zvláštní pozornost magisterský diplom řádové sestry Konstancji Studzińskiej

z lékárny špitálu sv. Łazarza v Krakově, vydaný Lékařskou fakultou Jagelonské univerzity roku 1824. Výjimečnost tohoto diplomu spočívá v tom, že to byl první univerzitní diplom na světě, který byl udělen ženě. Na stejném schodišti si zaslouhuje pozornost také pěkná ilustrace Piotra Stachiewicza, představující mytologickou patronku farmacie Hygieje, a také pěknou vitráž představující hmoždír a léčivé rostliny.

Magisterský diplom řádové sestry Konstancji Studzińskiej udělený Lékařskou fakultou Jagelonské univerzity roku 1824; Piotr Stachiewicz (1858-1938) "Hygiea"; Vitrážové dveře představující hmoždír a léčivé rostliny (náprstník, oměj, mák a rulík)

V prvním ze dvou sálů druhého patra jsou prezentovány dávné lékárenské přístroje, pocházející z různých historických období, vyrobené ze dřeva a cínu, čírého i barevného skla, fajánsu i porcelánu – například série skleněných nádob klášterního původu (mezi nimi dva ve tvaru monstrance, jeden na olej z muškátového květu, druhý na olej skořicový) nebo kolekce majolikových přístrojů italského, holandského, španělského a britského původu, která byla věnována do sbírek muzea roku 1976 magistrem farmacie Mateuszem Grabowským z Londýna. Ve stejném sále je busta Teodora Torosiewicza (1789-1876) připomínající lékárníka, který jako první (v publikaci z roku 1839) věnoval pozornost použitelnosti nádob z brunátného skla pro lékárnické účely.

Lékárenské přístroje z kolekce Mateusze Grabowského věnované krakovskému Muzeu farmacie roku 1976

Ve stejném sále byly shromážděny také zvláštnosti dřívějšího lékárnictví, jak dávka jedu v originálním balení ze 17. století nebo tzv. roh jednorozce. Ve druhém sále druhého patra se nachází mimo jiné stolní váhy a malé ruční váhy s rohovými miskami a také soubory závaží různých druhů (zde si pozornost zaslouhují závaží lehčí než 1 gram, která byla zpracována a patentována polským lékárníkem Marianem Zahradníkem roku 1893), a také lékárnické pomůcky sloužící k výrobě různých forem léků jako pilulky, tabletky, dražé nebo souprava k výrobě prášků v oplátkách. K zajímavým exponátům v tomto sále lze zahrnout také cestovní lékárníčku ve formě triptyku, která obsahovala nezbytné vybavení a suroviny k výrobě léku u lůžka nemocného nebo v polní nemocnici během vojenských operací.

Přístroj na výrobu pilulek, 19. století; Příruční lékárníčka, 1. pol. 19. století

Část expozice v této místnosti je zasvěcena osobnosti magistra farmacie Tadeusze Pankiewicze, majitele krakovské lékárny "Pod Orłem", autora do mnoha jazyků přeložené knížky *Lékárna v krakovském ghettu*, v níž popsal své pronikavé vzpomínky z doby německé okupace. Tadeusz Pankiewicz byl roku 1983 roku Izraelem vyznamenán medailí "Spravedlivý uprostřed národů světa".

Cizojazyčná vydání knížky Tadeusza Pankiewicze "Lékárna v krakovském ghettu"

Poslední výstavní sál krakovského Muzea farmacie byl zřízen na půdě – má to rovněž své zásadní odůvodnění, neboť půda jako prostorné a suché místo byla starými lékárníky často využívána k sušení a uchovávání léčivých rostlin. Na dřevěné konstrukci této místnosti byly umístěny dřevěné rámy obtažené hrubým plátnem, sloužící k sušení rostlin, na stupíncích byly uloženy různé druhy řezaček na řezání léčivých rostlin, dále jsou tu síta různé hustoty, lisy k vymačkání šťávy, venkovské skříňky se zásuvkami k přechovávání jednotlivých částí léčivých rostlin (listu, lodyhy, kořene apod.), skříňe na léčivé rostliny, také slaměné koše opatřené dřevěnými tabulkami s názvy uvnitř uchovávaných rostlin. Doplněním sbírky předmětů svázaných s pěstováním léčivých bylin je tzv. kolekce Mercka, neboli výukově vypracovaná sbírka rostlinných surovin z 19. století, přechovávaných ve speciálních skleněných tubusech a určených k didaktickým a výstavním účelům.

Slaměné koše k přechování léčivých rostlin; Lékárnické skříňky na léčivé rostliny; Síto s tzv. bubnem sloužící k preparaci španělských much

V postranním křídle muzea se nachází knihovna, v níž jsou uschovány dávné herbáře, antidotaria, farmakopei a jiné tisky svázané s historií lékárnictví, současně alba a učebnice z historie lékařství a farmacie, archivní soubory, v nichž jsou shromážděny dokumenty a

fotografie týkající se významných polských farmaceutů a také filmy a slajdy, které z různých úhlů pohledu ilustrují dějiny polského a evropského lékárnictví.

Strana z knížky pt. "Flora lékařská" Edwarda Winklera (Warszawa, 1852); Strana z "Herbáře" Elizabeth Blackwell (Norimberk, 1750-1773); Strana z německého vydání "Komentáře k Dioskoridovi" Pietra Andrei Mattiolo (Frankfurt, 1586); Titulní strana "Farmakopei Wirtemberské" (Stuttgart, 1786)

LITERATURA

Muzeum farmacie Jagelonské univerzity v Krakově [online]. Dostupné na WWW: www.muzeumfarmacji.pl, [cit. 15. 11. 2008]